

DIVA-GROEILIJN HUB-BAKO

INHOUD

Inleiding	2
1. Studenten leren met kleuters leren in en voor diversiteit	3
1.1. Versterken van de meervoudige identiteitsontwikkeling	4
1.2. Breed observeren	6
1.3. Breed evalueren	8
1.4. Leer- en leefomgeving verbreden.....	8
1.5. Werkvormen die leren in en voor diversiteit ondersteunen.....	10
1.6. Ontmoetende leerkrachtstijl vanuit een interculturele grondhouding	10
1.7. Multiperspectiviteit	12
1.8. Omgaan met ouders.....	13
1.9. Taaldiversiteit	15
2. Met studenten leren in en voor diversiteit	16
2.1. Het deeltijds traject kleuteronderwijzer(es).....	16
2.2. Versterken van de meervoudige identiteitsontwikkeling	17
2.3. Breed observeren	17
2.4. Breed evalueren	18
2.5. Leer- en leefomgeving verbreden.....	18
2.6. Werkvormen die leren in en voor diversiteit bevorderen	19
2.7. Ontmoetende docentstijl vanuit een interculturele grondhouding	20
2.8. Multiperspectiviteit	21
2.9. Taaldiversiteit	21
2.10. Grootstedelijke context als ‘oefenschool/microklimaat’	21

INLEIDING

Leren voor en in diversiteit is één van de drie pijlers van de opleidingsvisie van HUB-BaKO, naast muzische grondhouding en ontwikkelingsgericht onderwijs.

In het visitatierapport van 2007 werd aan de opleiding het **bijzonder kwaliteitskenmerk Intercultureel Onderwijs (ICO)** toegekend. De visitatiecommissie noemde HUB-BaKO 'een referentieopleiding voor andere opleidingen' en prees de bijzonder goede voorbereiding op de Brusselse beroepspraktijk, door de grote aandacht voor diversiteit en meertaligheid in de opleiding.

Anno 2013 is het BaKO-team op het vlak van intercultureel onderwijs sterk geëvolueerd. Onze **diversiteitspijler** is nog meer verankerd in kerndoelen, curriculum en evaluatie door de groeiende expertise van het team. 'Intercultureel onderwijs' is – onder impuls van het gelijke-onderwijskansenbeleid – verbreed en verdiept tot 'leren in en voor diversiteit'¹. We sluiten aan bij het referentiekader van het Steunpunt Diversiteit & Leren², om met zoveel mogelijk actoren een gemeenschappelijk (termen)kader en een breed draagvlak voor diversiteit in de maatschappij te creëren. Toch geeft de opleiding ook een eigen invulling aan het diversiteits-denken. Dit wordt verder uitgewerkt in de twee delen van deze groeilijn: *Studenten leren met kleuters leren in en voor diversiteit*; en *Met studenten leren in en voor diversiteit*.

Onze opleiding is gelegen in dé meertalige, multiculturele grootstad bij uitstek en heeft daarom een **dubbel diversiteitsdoel**. Enerzijds willen we **studenten opleiden om met kleuters 'in en voor diversiteit' te leren**. Anderzijds **leren we met studenten 'in en voor diversiteit'**. Diversiteit is voor het team een leer- en buitenkans.

'**Leren voor diversiteit**', kunnen omgaan met gelijkenissen en verschillen tussen mensen op alle vlakken, is niet alleen 'iets voor in Brussel of Antwerpen, voor in de grootstad', zoals studenten aan het begin van de opleiding soms denken. De grootstad is wel een verdichting van wat zich aan diversiteit voordoet in de hele samenleving en daarom een bijzonder goede oefenschool.

Leren voor diversiteit wordt het best '**geleerd in diversiteit**'. De school, als weerspiegeling van de maatschappij, met lerenden die vanuit milieus met ongelijke status diverse perspectieven in het leerproces inbrengen, is dé plaats om deze vaardigheden en attitudes te oefenen. Bovendien verhoogt leren in diversiteit de status en de leerkansen van lage-statusgroepen.

Meester, in Marokko verstaan ze Youssef! Op straat verstaan ze Youssef! En hier op school verstaat iedereen Youssef ook! En mij verstaan ze alleen op school!

Jef (5,7 jaar) (Anderlecht)

¹ Naar analogie met het Steunpunt Diversiteit & Leren, dat stelt dat de term intercultureel onderwijs eng kan worden geïnterpreteerd als onderwijs ter bevordering van de interculturele omgang tussen etnische groepen in de multiculturele samenleving (www.diversiteitinactie.be).

² Te raadplegen op: www.diversiteitinactie.be.

1. STUDENTEN LEREN MET KLEUTERS LEREN IN EN VOOR DIVERSITEIT

HUB-BaKO leidt studenten op die **muzisch** en **ontwikkelingsgericht** met alle kleuters leren **in en voor diversiteit**. Deze drie pijlers van onze opleiding zijn in de kerndoelen verankerd. Het Steunpunt Diversiteit & Leren hanteert zes leerkrachtcompetenties rond diversiteit. Het team kiest ervoor om de eigen terminologie, met **diversiteit als onderdeel van alle competenties**, te blijven gebruiken: in elke opleidingsfase wordt het omgaan met diversiteit geoefend en geëvalueerd, op verschillende niveaus.³ Om diezelfde reden werd diversiteit niet als extra, 'aparte' competentie aan het digitaal portfolio toegevoegd (zoals we met 'muzische grondhouding' en 'taalvaardigheid (taalgebruiker en taalpedagoog)' wel hebben gedaan).

In alle opleidingsonderdelen wordt de kaart van diversiteit getrokken. De grootste aandacht voor het omgaan met diversiteit zit in de tweede opleidingsfase, met een verdieping in de derde opleidingsfase. Deze keuze is bewust: vanaf de tweede opleidingsfase staat de student met een arsenaal aan basiskennis, vaardigheden en attitudes stevig genoeg in zijn schoenen voor deze pijler.

In wat volgt beschrijven we de **groeilijn** van de **verschillende aspecten** van 'met kleuters leren in en voor diversiteit' in de opleiding:

- Versterken van de meervoudige identiteitsontwikkeling
- Breed observeren
- Breed evalueren
- Leer- en leefomgeving verbreden
- Werkvormen die leren in en voor diversiteit ondersteunen
- Ontmoetende leerkrachtstijl vanuit een interculturele grondhouding
- Multiperspectiviteit
- Omgaan met ouders
- Taaldiversiteit

Als ik bruin word in de zomer, spreek ik dan ook een andere taal?

August (4,3 jaar)

³ Het Steunpunt Diversiteit en Leren biedt een (vage) concordantie met de decretale basiscompetenties op www.diversiteitinactie.be.

1.1. VERSTERKEN VAN DE MEERVOUDIGE IDENTITEITSONTWIKKELING

Meer dan ooit wordt de identiteit van kinderen beïnvloed door een veelheid aan referentiegroepen waartoe ze behoren. Kinderen ondergaan heden ten dage een mix van invloeden, die niet alleen te maken hebben met de diverse sociale en culturele achtergrond van de leefwerelden waarin ze vertoeven, maar ook met de huidige geglobaliseerde cultuur en sociale media. Al deze invloeden maken de ‘rugzak’ of de ‘bagage’ uit waarmee ze naar de klas komen. Denk hierbij aan, onder anderen, thuistaal en religie. We zijn ervan overtuigd dat leerkrachten de taak hebben **erkenning te geven aan deze meervoudige, gelaagde identiteit**; en we zijn ons ervan bewust dat dit geen eenvoudige opdracht is.

FOCUS: VOORAL VANAF DE TWEEDE OPLEIDINGSFASE

Gezien de complexiteit van die ‘erkenning’ en het versterken van deze meervoudige identiteit van kleuters, starten we met het gefocust werken hieraan in de tweede opleidingsfase⁴. Om te beginnen maken we de studenten bewust van de kloof tussen de dominante (mono)cultuur en de aanwezige diversiteit in de klas. In een eerste leergroep bijvoorbeeld maken de studenten foto’s van het aanwezige (beeld)materiaal in de klas en stellen vast dat representaties, verkleedmateriaal, poppen ... veelal geen weergave zijn van de uiterlijke diversiteit van hun kleuters op stage.

Na deze bewustwordingsfase komen andere aspecten van diversiteit aan bod, door middel van het educatief pakket *Dit ben ik in Brussel*: vijf kinderen die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wonen en leven, vormen de kern van het materiaal. Zij vertegenwoordigen de diversiteit op het vlak van wonen, sociale klasse, religie, migratiegeschiedenis van de ouders, peergroep, leeftijd, gezinsvorm, gender, interesses, enz.... Deze levensechte verhalen zijn geen doel op zich, maar een middel om met de diversiteit van de klas aan de slag te gaan.

Voorbeelden:

- *De naam van Lia komt van Ciocârlia. Die naam betekent “leeuwerik” in het Roemeens. Wat betekent jouw naam?*
- *Flynn kan zichzelf al aankleden, en jij?*
- *Choesang gaat naar de Tibetaanse les op zaterdag. Gaan jouw broer of zus, of jij, ook naar de taalles?*

Doel van dit materiaal is het zelfwaardergevoel en positief zelfbeeld van kinderen versterken en hen positief leren omgaan met de aanwezige diversiteit in hun klas. Door meer erkenning te geven aan de sociaal-culturele bagage van de kinderen in de grootstad, kan men hun meervoudige identiteitsontwikkeling en groei naar een positief zelfbeeld meer kansen geven. Uiteraard kan dit enkel indien de leerkracht zelf de kinderen benadert vanuit een ontmoetende (interculturele) grondhouding (zie verder).

In de mei-stage (van de tweede opleidingsfase) werken de studenten het BC Moederdag uit vanuit de aanwezige diversiteit in de stageklas:

- *Hoe heet je moeder?*
- *Heeft jouw mama een job?*
- *Wat doet ze graag met jou?*
- *Brengt je mama je naar school?*

Aan de hand van brede observaties (zie verder) bouwen de studenten hun dagthema’s zodanig op, dat ze gedurende de stage erkenning en betekenis geven aan de leefwereld van de kinderen uit hun klas. Clichés en stereotypen rond dit thema worden zo gedetecteerd en doorgrond en vooral: vermeden. Zo werken we ook aan het leren voor diversiteit op het niveau van de studenten.

⁴ In de eerste opleidingsfase wordt er via verschillende opleidingsonderdelen wel al aandacht geschonken aan leren in en voor diversiteit in de kleuterklas, de echte verdieping volgt echter pas in de tweede opleidingsfase.

AANDACHT VOOR MEERTALIGHEID EN THUISTALEN: VANAF DE EERSTE OPLEIDINGSFASE

Leren voor en in diversiteit komt zoals vermeld vooral vanaf de tweede opleidingsfase aan bod. Omgaan met meertaligheid en de thuistalen van de kinderen komt wel aan bod vanaf de eerste opleidingsfase: de erkenning en de stimulering van de thuistaal van de kleuters zijn immers belangrijke voorwaarden voor het vlot verwerven van een tweede taal (de schooltaal, het Nederlands in dit geval). Enkele voorbeelden:

- In de lessen Psychopedagogiek worden de ontwikkelingsfasen en ontwikkelingsgebieden van de kleuter besproken. Een belangrijk ontwikkelingsgebied is de taalontwikkeling. Er wordt uitgebreid stilgestaan bij en gerefereerd aan de ervaringen van de studenten zelf. Zo vertellen studenten welke hun omgevingsinvloeden zijn i.v.m. het verwerven van meertaligheid. Hieruit komen heel boeiende verhalen naar voren, waarbij het respect voor elkaar duidelijk aanwezig is. Zo mogen studenten een aantal zinnen van de les in hun thuistaal verwoorden en gaan we op zoek naar gelijkenissen en verschilpunten. Vanuit dit leren in diversiteit op studentniveau, stappen we over naar de taalontwikkeling van de kleuters.
- In de lessen Onderwijskunde specifiek wordt de beginsituatie als didactische component besproken. Hierbij komen zowel de schooltaal als de thuistaal als beginsituatievariabelen aan bod.
- Er is aandacht voor anders- en meertalige liederen bij Muzikale vaardigheden.
- Tijdens de lessen Nederlands didactiek wordt uitgebreid ingezoomd op ‘taalontwikkeld lesgeven’, met daarbij veel aandacht voor een krachtige leeromgeving waarin de thuistaal van de kleuters gerespecteerd wordt, én voor talensensibilisering (aan de slag durven gaan met de thuistaal van de kleuters van je stageklas). Ook worden de studenten aangemoedigd tijdens hun stages hun boekenhoek te verrijken met anderstalige versies (thuistalen van de kinderen van de stageklas) van de aangeboden (prenten)boeken.

DERDE OPLEIDINGSFASE: VERDERE UITDIEPING EN VERINNERLIJKING

Het versterken van de meervoudige identiteitsontwikkeling van de kleuters wordt in de derde opleidingsfase nog verder geoefend in de stages, én verdiept in het kader van erfgoededucatie (project *Sporen uit het Verleden*).

Nederlands: Broeder Jacob, broeder Jacob Slaapt gij nog? Slaapt gij nog? Hoor de klokken luiden, hoor de klokken luiden Bim bam bom, bim bam bom	Spaans: Martinillo, Martinillo ¿Dónde estás, dónde estás? Toca la campana, toca la campana Din don dan, din don dan	Engels: Are you sleeping, are you sleeping Brother John, Brother John? Morning bells are ringing, morning bells are ringing Ding ding dong, ding ding dong
Frans: Frère Jacques, Frère Jacques, Dormez-vous? Dormez-vous? Sonnez les matines, sonnez les matines Ding ding dong, ding ding dong	Pools: Panie Janie! Panie Janie! Rano wstań! Rano wstań! Wszystkie dzwony biją, Wszystkie dzwony biją Bim, bam, bum, bim, bam, bum	Russisch: Братец Яков, братец Яков, Что ж ты спишь? Что ж ты спишь? : Утром не трезвонишь : ДИН-ДОН-ДЭН, ДИН-ДОН-ДЭН.
...

1.2. BREED OBSERVEREN

Met ‘breed observeren’ bedoelen we dat de **student leert kijken naar het sociale gedrag van de kleuter in verschillende situaties in de klas en in situaties buiten de klas die op het eerste zicht niets met schools leren te maken hebben.**

EERSTE OPLEIDINGSFASE

Vanaf de eerste opleidingsfase leren we studenten (het belang van) observeren. We starten met het observeren van welbevinden en betrokkenheid van de kleuters.

In de lessen Onderwijskunde leren de studenten het belang van observeren van welbevinden en betrokkenheid; via de Praktijkcomponent gaan de studenten daadwerkelijk welbevinden en betrokkenheid observeren in een kleuterschool. De uitwisseling van de opgedane observaties in een volgende sessie van de Praktijkcomponent, levert de studenten heel wat informatie op over ‘goed observeren’. Studenten ontdekken vaak dat ze veel te snel interpreteren en dat er meer informatie nodig is om een ruim (‘breed’) beeld te krijgen van kinderen.

Tijdens de eerste participatiedagen in hun stageschool (werkplekieren) krijgen de studenten de opdracht om zoveel mogelijk gegevens te verzamelen via observatie: niet enkel over de kleuters zelf, maar ook over de klas- en schoolwerking. Deze gegevens zijn belangrijk voor het bepalen van de beginsituatie bij het voorbereiden (en uitvoeren) van activiteiten.

De eerste lesvoorbereidingen worden opgesteld vanuit observaties: tijdens de praktijkcomponent observeren de studenten activiteiten gegeven door hun stagementor. Deze observaties worden gebruikt om hun activiteitenfiche (werkplekieren) in te vullen. De activiteiten die de studenten verder tijdens het werkplekieren uitvoeren, vertrekken ook vanuit de observatie van een gelijkaardige activiteit, gegeven door hun mentor.

Tijdens de eerste opleidingsfase is er al aandacht voor het inschatten van het taalniveau van de kleuters van de stageklas. Het gaat hier nadrukkelijk niet enkel over het Nederlands taalniveau, in het kader van taalontwikkelen lesgeven wordt immers duidelijk dat een kind erg taalsterk kan zijn in de moedertaal, maar problemen kan ondervinden met het Nederlands (door o.a. de afwezigheid van een veilig klasklimaat, waarin de thuistaal gewaardeerd wordt). De studenten krijgen vanaf de eerste opleidingsfase handvaten aangereikt om het taalniveau in te schatten, en om erop in te spelen via de principes van taalontwikkelen lesgeven.

TWEDE EN DERDE OPLEIDINGSFASE

Breed observeren betekent ook: kijken naar de ruimere context waarin het kind opgroeit en leeft. In de tweede opleidingsfase krijgt dit ruime aandacht bij het observeren en bepalen van de beginsituatieanalyse van de stageklas tijdens de tweede en derde stage.

Tijdens de tweede en derde opleidingsfase analyseren we de onderwijsbehoeften van kinderen in een (groot)stedelijke context op basis van brede observaties. Deze observaties doen de studenten niet alleen op via bevraging en eigen ervaringen op stage, maar ook via ervaringen op de tweedaagse *Crea-DENKEN!* en *Crea-DURVEN!*, tijdens de *Boekenbende aan Huis*, *Tutors na de bel*, enz.... In de tweede opleidingsfase resulteert dit in een gerichte begeleiding op klasniveau, in de derde opleidingsfase vertaalt zich dit ook in een aangepaste brede basiszorg (en verhoogde zorg) voor kinderen met specifieke onderwijsbehoeften. De studenten bevragen bijvoorbeeld het hele taalverhaal van een kind met een andere thuistaal dan het Nederlands, waardoor ze in de klas hun taalaanbod doelgericht kunnen inzetten. Via de groeiende contacten met de ouders komen ze meer te weten over de kinderen dan enkel ‘schoolse’ informatie.

HET TOVERBOS

Ook de methodiek van *Het Toverbos* past binnen deze brede observatie. Via vrij (rollen)spel exploreren de kleuters met een dier als intermediair verschillende emoties en sociale rollen. Geheel in de lijn van het ontwikkelingsgericht onderwijs is de rol van de leid(st)er niet te onderschatten: als Grote Vogel volgt de leid(st)er het spel van de kinderen, waarbij aan de kleuters telkens alternatieven voor bepaald gedrag wordt aangereikt.

In de eerste opleidingsfase wordt de vrij-speldidactiek geoefend, in de tweede opleidingsfase de didactiek rond socio-emotionele ontwikkeling. De studenten krijgen dan een initiatie in *Het Toverbos*. In de derde opleidingsfase werken we voorlopig met twee snelheden. Een aantal studenten integreert de Toverbosmethodiek grondig in de uitgroei-stageschool (traject van minstens 10 sessies met supervisie); de andere studenten 'proeven' van deze methodiek in de uitgroei-stage. In de nabije toekomst, als er voldoende supervisors getraind zijn in de methode, volgen alle derdefasestudenten het uitgebreid traject (grondige integratie van Toverbosmethodiek in de uitgroei-stage).

HET TOVERBOS
UITGETEST IN DE KLEUTERKLAS

1.3. BREED EVALUEREN

Breed evalueren betekent **een waaier aan evaluatiestrategieën gebruiken om de lerende de kans te geven zijn beheersing van de leerinhouden en competenties aan te tonen. Voor de kleuters** vertaalt dit zich in een **kleutergerichte en competentiegerichte evaluatieaanpak**.

Dit komt vooral aan bod in de derde opleidingsfase. We leren studenten gebruik maken van een procesgericht kindvolgsysteem en leren hen kritisch kijken naar bestaande observatie-instrumenten en toetsen i.v.m. taal(vaardigheid). Ook de schoolrijpheidstesten (overgang derde kleuterklas–eerste leerjaar) worden aan een kritische blik onderworpen. We leren studenten wel al in de tweede opleidingsfase deze testen niet geïsoleerd te gebruiken, dan wel als onderdeel van een brede waaier aan evaluatie- en observatiemogelijkheden om ouders gegronde feedback te geven.

Studenten leren in het derde jaar systematisch te observeren, deze observaties te analyseren en vervolgens interventies voor te stellen en uit te voeren die maximaal zijn afgestemd op kinderen met specifieke onderwijsbehoeften. Op die manier leren de studenten handelingsgericht werken. Ze grijpen de sterktes en de talenten van de kleuter aan om zijn ontwikkeling systematisch en gericht te stimuleren. Interventies worden op basis van observatie bijgestuurd en zo is de handelingsgerichte cyclus rond.

1.4. LEER- EN LEEFOMGEVING VERBREDEN

Door het verruimen van de leef- en leeromgeving van kleuters kan je hen **een divers amalgaam aan ervaringen, interesses en competenties laten ontdekken**. Dat zal hen **leiden tot een rijker spel en rijker inzicht**.

De leefomgeving is letterlijk de context waarin de kleuter leeft, de leeromgeving slaat op de context waarin de kleuter leert (de klas, de school). Leren in diversiteit betekent **de leefomgevingen van alle kleuters integreren in het leren**: dit verruimt meteen de leeromgeving en de leefomgeving van elk individueel kind.

Het verbreden van de leef- en leeromgeving gebeurt in het kleuteronderwijs verder door klas- en hoekenverrijking, de uitwerking van het belangstellingscentrum, de invulling van activiteiten en de aandacht voor exploratie en werkelijkheidsnabij onderwijs. Altijd wordt hierbij vertrokken vanuit het leren in diversiteit.

EERSTE OPLEIDINGSFASE

In de eerste opleidingsfase wordt het belang van de uitwerking van klas- en hoekenverrijking, en van de uitwerking van een belangstellingscentrum en afzonderlijke activiteiten, opgebouwd vanuit de didactiek van de verschillende opleidingsonderdelen. Studenten zijn aan het einde van de eerste opleidingsfase in staat een belangstellingscentrum uit werken in al zijn facetten.

TWEEDE OPLEIDINGSFASE

Vanaf de tweede opleidingsfase wordt elk belangstellingscentrum bekeken door een diversiteitsbril en aldus uitgewerkt, worden de klas en hoeken verrijkt vanuit de aanwezige diversiteit in de klas en worden activiteiten uitgewerkt vanuit de brede observatie, vanuit de methodiek *Dit ben ik in Brussel* en vanuit bevraging van de ouders van de kleuters. Hiervoor worden doorheen de tweede opleidingsfase leergroepen specifiek rond diversiteit gepland. De studenten leren er de diversiteit van de kleuters en hun thuissituatie de klas binnenbrengen en hiermee daadwerkelijk aan de slag gaan. Ze verkennen de buurt,

laten kleuters materialen meebrengen van thuis en betrekken indien mogelijk ouders bij het klasgebeuren.

In het dubbelproject *Boekenbende aan Huis – Bibliotheek volgeboekt* wordt een duidelijke koppeling gemaakt tussen de leef- en leeromgeving van de kleuters⁵. Boeken krijgen enerzijds hun plaats thuis en anderzijds worden ouders gestimuleerd om zich in te schrijven in een plaatselijke bibliotheek. In het project ‘Tutors na de bel’ werken studenten muzische activiteiten uit, om van daaruit te werken aan taalvaardigheid van kleuters via naschoolse activiteiten.

DERDE OPLEIDINGSFASE

In de derde opleidingsfase gaan studenten op bezoek bij een *Brede School* in de buurt. Ze zien op die manier hoe een school kansen van kinderen kan vergroten en sociale ongelijkheid kan doorbreken door haar deuren letterlijk en figuurlijk open te zetten. Studenten die niet op bezoek kunnen gaan bij een Brede School, maken kennis met het concept van Brede School via een presentatie door een medewerker van een dergelijke school.

Dat diversiteit kan verbreed worden naar ‘verbondenheid met het Zuiden’ binnen (bijna elk) belangstellingscentrum leren studenten ook in hun laatste opleidingsfase. Het project *Corresponderen met het Zuiden* maakt dit zelfs heel concreet: studenten die stage doen buiten Europa wisselen fotomateriaal, verhalen en ervaringen uit van de kinderen uit hun stageklas met kinderen van een stageklas. Bovendien werken de studenten in de uitgroei-stage het belangstellingscentrum Moederdag mondiaal uit – alweer een verbreding van de leefwereld van de kleuters.

Dan zijn er nog de keuzemodules en projecten die de blik nog verder opentrekken naar andere onderwijssystemen; die werken rond materieel en immaterieel erfgoed in de kleuterklas; en rond onderzoekend leren in de kleuterklas. In het opleidingsonderdeel Muzische vorming leren we studenten om de culturele bagage van de kleuters te verbreden. Klasdoorbrekend werken in de laatste stage geeft studenten en kinderen ook kansen op dit vlak.

⁵ Voor de concrete inhoud van deze projecten: zie bundel studenten *Boekenbende aan Huis* en bundel *Bibliotheek volgeboekt*.

1.5. WERKVORMEN DIE LEREN IN EN VOOR DIVERSITEIT ONDERSTEUNEN

Doorheen de hele opleiding besteden we aandacht aan werkvormen bij kleuters die leren in en voor diversiteit ondersteunen:

- **Samenwerkend leren**

Bij samenwerkend leren zijn de **kleuters samen verantwoordelijk voor het eindresultaat**. Ze hebben elkaar en elkaars vaardigheden hiervoor nodig. De principes van CLIM (coöperatief leren in multiculturele groepen) leren studenten kennen in de tweede opleidingsfase. De principes van samenwerkend leren worden in de stages toegepast op verschillende ontwikkelingsdomeinen: groepsrealisaties (beeld), groot spel (beweging), schermspelen (taalvaardigheid), enz.

- **Differentiëren**

Studenten leren bepaalde aspecten van differentiatie aan in Onderwijskunde A-II (tweede opleidingsfase). Ze passen in deze opleidingsfase al enkele vormen van differentiatie toe, bijvoorbeeld via het werken met een keuzebord, het voorbereiden van activiteiten met het oog op verschillen in moeilijkheidsgraad, enz. In de derde opleidingsfase leren studenten in MMS II groepen samenstellen vanuit de noden van de kinderen van hun klas. Ze zetten activiteiten op met homogene en heterogene groepen vanuit sterktes en zwaktes op het vlak van bijvoorbeeld taalvaardigheid (luisterdictee). Studenten ervaren en observeren wat de leerkanalen en valkuilen zijn van deze groeiperingsvormen.

- **Peer-teaching**

Over peer-teaching spreekt men wanneer **kleuters, die bepaalde competenties al verworven hebben, worden ingeschakeld als 'lesgevers'**. De kleuters nemen daarbij vaak één of meerdere functies over die gewoonlijk door de kleuteronderwijzer(es) worden vervuld.

In de tweede opleidingsfase komt dit aan bod bij het werken rond contractwerk in Onderwijskunde. Studenten leren dat kleuters 'peter' van elkaar kunnen zijn om de andere kinderen te kunnen helpen.

- **Klasdoorbrekend werken**

Deze werkvorm komt aan bod in de derde opleidingsfase. Studenten voeren een muzische namiddag en/of een groot spel uit voor de verschillende kleuterklassen in hun stageschool.

1.6. ONTMOETENDE LEERKRACHTSTIJL VANUIT EEN INTERCULTURELE GRONDHOUDING

Leerkrachten met een ontmoetende leerkrachtstijl **(h)erkennen en aanvaarden elk kind in zijn eigen uniciteit**. **Open communicatie, responsieve houding** en **kleuters zichzelf laten zijn**, zijn sleutelbegrippen, net als **echtheid**. Net om elk kind in zijn eigen uniciteit te kunnen ontmoeten, is een **interculturele grondhouding** een vereiste.

Een interculturele houding vergt nog meer, namelijk een nieuwsgierige, open, onbevooroordeelde houding ten aanzien van de betekenissen die ouders en kinderen geven aan bijvoorbeeld feesten, materialen, kledij, gewoonten ... die afwijken van het eigen referentiekader. Deze interculturele houding is het resultaat van een persoonlijk groeiproces waar we in de verschillende opleidingsfasen heel wat aanzetten en impulsen toe geven. We doen dat door middel van theoretische referentiekaders, maar ook door concrete ervaringen en ontmoetingen in verschillende contexten van de grootstad (zie verder).

EERSTE OPLEIDINGSFASE

Vanaf de eerste opleidingsfase wordt erg veel aandacht gehecht aan het ontwikkelen van een ontmoetende leerkrachtstijl. Een ontmoetende leerkrachtstijl is een belangrijke competentie om te kunnen slagen voor Didactische stage I. In leergroep 3 wordt invulling gegeven aan dit begrip. Ook in de praktijkcomponent (Onderwijskunde A-I) wordt hier expliciet aandacht aan besteed. Zo is er een leergroep die vertrekt vanuit het zelfbeeld van de student en op zoek gaat naar het profiel van de ideale leerkracht. Door interactie met elkaar komt men tot een schets van dit ideaalbeeld. Op het eind van de eerste stageperiode wordt dit ideaalbeeld als referentiekader gebruikt om de invulling van de competentie 'de leraar als opvoeder' voor zichzelf te verduidelijken.

In verschillende specifieke opleidingsonderdelen wordt rond ontmoetende leerkrachtstijl gewerkt. In Wereldoriëntatie bijvoorbeeld bij het kiezen van materialen voor een waarneming: studenten leren om rekening te houden met de leefwerelden van de kleuters, die onderling soms erg verschillen en ook vaak anders zijn dan de leefwereld van de student zelf. In Muziekdidactiek wordt geleerd om met een open houding te luisteren naar de voorkeursmuziek van anderen (Turkse muziek, Albanese muziek, klassieke muziek ...). Tijdens de lessen Nederlands didactiek worden de studenten er voortdurend op gewezen de prentenboeken die ze kiezen om te gebruiken (vertellen/voorlezen/in de boekenhoek plaatsen) in hun stageklas, te screenen op diversiteit: staan er geen stereotypen in tekst en/of prenten (bv. niet alle verpleegsters zijn vrouwen, niet alle buschauffeurs zijn mannen)? Strookt het wereldbeeld van de auteur/illustrator wel met ons intercultureel wereldbeeld? Is er in het geheel van prentenboeken dat wordt aangeboden in de kleuterklas voldoende oog voor diversiteit, wordt onze diverse maatschappij voldoende weerspiegeld? (Vanaf de eerste opleidingsfase wordt benadrukt dat dit verder gaat dan etnische diversiteit, m.a.w. huidskleur of godsdienst, bv. sommige kinderen hebben twee mama's; jongens spelen ook graag met poppen; de ene is dik, de andere draagt een bril; niet alle meisjes hebben lange haren; de ene is verlegen en de andere opvliegend; sommige kinderen werden geadopteerd ...).

TWEEDE OPLEIDINGSFASE

Deze ontmoetende leerkrachtstijl wordt in de tweede opleidingsfase verdiept door het leren omgaan met conflicten, geweldloze en ontmoetende communicatie in de opleidingsonderdelen Agogische Vaardigheden I en Ontwikkelingsgerichte begeleiding van kleuter naar schoolkind.

De leergroepen MMSI (de kleuter in de multiculturele, meertalige, stedelijke omgeving) in de tweede opleidingsfase vormen een rode draad doorheen het groeien naar een ontmoetende leerkrachtstijl vanuit een interculturele grondhouding. In het digitaal portfolio verzamelen studenten bewijzen van en reflecteren ze over hun omgaan met diversiteit. Studenten presenteren zichzelf en hun interculturele grondhouding op het einde van de tweede opleidingsfase, waarbij ze aantonen dat ze zicht hebben op zichzelf en op de inhoud van deze competentie.

Een ontmoetende leerkrachtstijl vanuit een interculturele grondhouding tonen is een voorwaarde om te kunnen slagen voor didactische stage II.

DERDE OPLEIDINGSFASE

In de derde opleidingsfase wordt opnieuw ingegaan op de ontmoetende leerkrachtstijl. Het thema Moederdag wordt in deze fase uitgewerkt vanuit een mondiale bril. De verschillende fases van het mondiaal werken (volgens Djapo) starten ook met diversiteit in eigen groep en gaat daarna pas over naar het wereldse aspect. Daarnaast moeten de studenten in hun stages (Brusselse context en andere) hun kennis, vaardigheden en attitudes rond leren in en voor diversiteit toepassen in hun aanbod.

ATTITUDES M.B.T. DE INTERCULTURELE GRONDHOUDING

Een ontmoetende leerkrachtstijl vanuit een interculturele grondhouding veronderstelt een houding van **onbevooroordeeld-zijn** en **non-discriminatie**. Deze attitudes worden versterkt door inhouden in meerdere opleidingsonderdelen, en in deze projecten:

- Omgaan met gelovigen versus niet-gelovigen (1ste opleidingsfase)
- Boekenbende aan huis (2de opleidingsfase)
- Omgaan met diversiteit en meertaligheid (2de opleidingsfase)
- Kansarmoede (2de opleidingsfase)
- Beeldvorming (2de opleidingsfase)
- Omgaan met andersgelovigen (2de opleidingsfase)
- De leergroep MMSI 'omgaan met discriminerende en racistische opmerkingen van kleuters, ouders, collega's' (2de opleidingsfase)
- Omgaan met cultuurelementen (2de en 3de opleidingsfase)
- Omgaan met voedingsgewoonten (2de en 3de opleidingsfase)

Non-discriminatie en onbevooroordeeld-zijn worden expliciet verwerkt in de themadoelen van de stage MMS I die uitgewerkt wordt vanuit de methodiek *Dit ben ik in Brussel*. Ook in de andere stages is dit belangrijk, maar wordt dit minder als expliciet doel vermeld.

1.7. MULTIPERSPECTIVITEIT

Een interculturele grondhouding, een ontmoetende leerkrachtstijl, houdt multiperspectiviteit in. Elk mens heeft de neiging te denken en te handelen vanuit zijn kijk op zichzelf, de ander en de wereld; vanuit het eigen perspectief. Elk mens heeft daarenboven de gewoonte om zijn eigen kijk als (enige) wa(a)r(e) te beschouwen. Kijken, denken, handelen vanuit multiperspectiviteit betekent dat men **niet enkel het eigen perspectief in rekening brengt, maar zich inleeft in andere perspectieven en andere invalshoeken**. Zich een attitude van multiperspectiviteit eigen maken, vraagt tijd en oefening. Deze multiperspectiviteit ontwikkelen vanaf de prille kleuterjaren is troef.

TWEEDE OPLEIDINGSFASE

Een gemakkelijke en begrijpelijke opstap voor onze studenten, om het belang van een multiperspectieve attitude te begrijpen, vormt het werken rond gevoelens in de tweede opleidingsfase. Jonge kleuters kunnen de gevoelens van een ander nog moeilijk begrijpen, ouderen kunnen zich al wat beter verplaatsen in het perspectief van de ander. Studenten zien snel in hoe werken rond gevoelens met de kleuters nodig is om deze openheid van de kleuter voor het perspectief van de ander te stimuleren.

In Onderwijskunde A-II leren studenten kijken naar de ondernemingszin bij kleuters: dit wordt gedefinieerd als de combinatie van creativiteit (unieke ideeën, verbeeldingskracht en problem solving) met zelfsturing. Ze leren hoe ze deze creativiteit en zelfsturing kunnen bevorderen bij kleuters door ze onder andere te leren vooruit- en terugblikken. Kleuters worden bewust gemaakt van hun eigen handelen en denken en leren afstand nemen. Ze kijken hier samen naar andere mogelijke werkwijzen en denkprocessen, wat voor de kleuters een prille opstap is naar multiperspectiviteit.

Studenten leren in De kleuter in de multiculturele, meertalige en stedelijke context I om te peilen naar en rekening te houden met de betekenis die kleuters aan materialen, activiteiten ... geven en niet enkel hun betekenis naar voor te laten komen. Breed observeren is hiervoor een handig hulpmiddel, net zoals creatief denken (verder denken dan het eigen vertrouwde).

De methodiek *Dit ben ik in Brussel* ondersteunt het werken vanuit multiperspectiviteit (www.ditbenikinbrussel.be).

Verder leren de studenten in de lessen Beeld om beelden te beschouwen, vertrekkende vanuit het eigen standpunt, het standpunt van de kleuters en het standpunt van de kunstenaar. Het zijn de kleuters die in eerste instantie betekenis aan het beeld verlenen, de student als leerkracht dringt zijn visie niet op. Dit vergt een goed overdachte vraagstelling. Het kunstbeschouwingsgesprek kan de vorm van een filosofisch gesprek aannemen, waarin verschillende gedachten, gevoelens, benaderingswijzen ... van zowel de kleuter, de leerkracht als de kunstenaar aan bod kunnen komen.

De studenten leren in de tweede opleidingsfase ook om een interculturele dialoog te voeren.

DERDE OPLEIDINGSFASE

In de derde opleidingsfase blijven we in de stages multiperspectiviteit benadrukken. In Agogische vaardigheden II (intervisie en het gebruik van de hoeden van De Bono) leren de studenten problematieken met kleuters vanuit verschillende invalshoeken (multiperspectief) bekijken. We zetten eens de gele hoed op en zoeken de voordelen van het probleem; vervolgens bekijken we via de zwarte hoed de nadelen. Deze verschillende standpunten gebruiken we tot slot bij de groene hoed, het zoeken naar alternatieven voor het probleem.

De studenten leren in de derde opleidingsfase ook een interreligieuze dialoog te voeren, waarbij de focus vooral ligt op de beleving van verschillende religies.

1.8. OMGAAN MET OUDERS

Het omgaan met ouders (dat hier als apart item besproken wordt, maar ook thuishoort in andere items) is een belangrijke competentie binnen het diversiteitsdenken.

EERSTE OPLEIDINGSFASE

In de eerste opleidingsfase maken we studenten attent op diverse gezinnen als gegeven. Zo leren we bijvoorbeeld de studenten vanuit Taalvaardigheid I en Informatiekunde om anderstalige en taalarme ouders te betrekken in de schriftelijke communicatie, door het omzendbriefje dat ze dienen te maken voor hun weekstages, ook te 'vertalen' met louter pictogrammen.

TWEEDE EN DERDE OPLEIDINGSFASE

Vanaf de tweede opleidingsfase worden een aantal kaders aangereikt, die studenten in de 3de opleidingsfase kunnen inoefenen. Een belangrijke attitude hierbij is ouders als evenwaardige opvoedingspartners te aanvaarden.

- **Wat is ouderbetrokkenheid?**

In de tweede opleidingsfase (h)erkennen de studenten het belang en de gradaties van ouderbetrokkenheid. In de derde opleidingsfase vergelijken de studenten het communicatiebeleid met ouders doorheen verschillende schoolculturen. In de tweede opleidingsfase 'mogen' studenten ouders betrekken in de klaswerking (bijvoorbeeld rond het belangstellingscentrum Moederdag), in de derde opleidingsfase is dit een must (bv. in het Groot Spel, bij de organisatie van de muzische namiddag, het werken rond erfgoed ...).

- **Diverse gezinnen**

Dat kinderen in diverse gezinssituaties opgroeien, krijgen de studenten al mee vanaf de eerste opleidingsfase. In de tweede opleidingsfases voeren ze gesprekken rond de familiemuur en leren ze via hun gesprekken (mee) met de kleuters in en voor diversiteit. In de derde opleidingsfase wordt ingezoomd op het schoolbeleid: hoe gezinsvriendelijk is de stageschool, en wat zijn hiervan de gevolgen?

- **Communiceren, gesprekken voeren en schriftelijk communiceren met alle ouders**

Al van in de eerste opleidingsfase communiceren de studenten met alle ouders, via omzendbriefjes, waarbij ook aandacht wordt besteed aan minder taalvaardige ouders. In de tweede opleidingsfase stimuleren we naast de formele ook informele, mondelinge contacten met de ouders, en leren de studenten via Boekenbende aan Huis de voordelen kennen van het huisbezoek. In Taalvaardigheid II en Agogische Vaardigheden I leren de studenten gesprekstechnieken. In de derde opleidingsfase is communiceren met ouders een belangrijk aandachtspunt. Studenten leren omgaan met grensoverschrijdende reacties en emoties en de technieken van specifieke gesprekstechnieken: slechtnieuwsgesprek, adviesgesprek, klachtengesprek, helpend gesprek (Agogische vaardigheden II). Studenten volgen nu ook een formeel oudercontact en een ander ouder-initiatief bij (Agogische vaardigheden II). In MMSII bestuderen de studenten (nogmaals) het belang en de achtergrond van ouderbetrokkenheid. Ze leren het belang van een goede samenwerking met de ouders en het drempelverlagend werken om de contacten met de ouders te verhogen.

In de derde opleidingsfase worden heel concrete opdrachten in verband met omgaan met ouders tijdens de stage geoefend. Tijdens de peuterstage proberen de studenten mondelinge en schriftelijke contacten met de ouders uit. Via het communicatiesysteem van de klas hebben ze contact met de ouders. Poortcontacten zijn belangrijke mondelinge momenten (tijdens het ophalen of wegbrengen van de kleuters). De studenten proberen een individueel onthaal te organiseren waarbij eventueel de ouders in de klas komen. Tijdens de uitgroeistage moeten de studenten dit contact verdiepen. Een deel van de studenten maakt tijdens de MMSII-stage ook kennis met Brusselaar en komen op die manier in contact met ouderbetrokkenheid (ouders leren Nederlands in school van hun kinderen).

1.9. TAALDIVERSITEIT

Het taalvaardigheidsniveau van kleuters die de kleuterschool binnenstappen, toont grote verschillen naargelang thuissituatie, karakter en intelligentie van het kind, het aantal talen dat het kind leert ... We denken hierbij dus niet alleen aan meertalige kleuters, die een grote diversiteit aan talen de kleuterklas binnenbrengen, maar ook aan kleuters met enkel het Nederlands als moedertaal: ook hun taalvaardigheid is erg divers.

Vanuit het project Iedereen Taalklaar, waarvan de HUB penvoerder was, werden er velerlei materialen ontwikkeld om docenten en studenten handvaten aan te reiken om (beter) te leren omgaan met de taal(diversiteit) van de kleuters.

EERSTE OPLEIDINGSFASE

Vanaf de eerste opleidingsfase leren we studenten **openstaan voor de rijkdom van deze taaldiversiteit** in al zijn aspecten. De student start ook onmiddellijk met het monitoren van zichzelf als **taalpedagoog** (portfolio), waarbij niet eng wordt gemikt op enkel de ontwikkeling van het Nederlands, maar waarin steeds de kansen en voordelen van meertaligheid worden vooropgesteld.

In de eerste opleidingsfase leren de studenten 'taalontwikkelen lesgeven' vanuit het opleidingsonderdeel Nederlands didactiek. Dit taalontwikkelen lesgeven strekt zich uit naar alle vakgebieden en ontwikkelingsdomeinen, en impliceert de ontwikkeling van een veilig en positief klasklimaat, waar aandacht en respect is voor het taalniveau en de thuista(a)l(en) van elk kind.

TWEEDE OPLEIDINGSFASE

In de tweede opleidingsfase, in de module MMSI, wordt heel expliciet aandacht besteed aan de ontwikkeling, voordelen en uitdagingen van zowel een- als meertaligheid. We focussen op het omgaan met meertaligheid in de klas en op talensensibilisering.

Op de educatieve website van *Dit ben ik in Brussel* is er eveneens expliciet aandacht voor meertaligheid van de kleuters. De verhalen zijn in verschillende talen ingesproken en bieden op zich veel kansen tot talensensibilisering.

DERDE OPLEIDINGSFASE

In de derde opleidingsfase passen de studenten alle vaardigheden toe in alle stages en leren ze in (de stages van) MMSII om een meertalig handelingsplan op te stellen voor kleuters die (lijken te) stagneren in hun taalvaardigheid.

2. MET STUDENTEN LEREN IN EN VOOR DIVERSITEIT

2.1. HET DEELTIJDS TRAJECT KLEUTERONDERWIJZER(ES)

Het team kiest om ook met studenten te leren in en voor diversiteit. Het meest opvallende project is het Equal-project Pedagogy of excellence (**deeltijds traject**), waarvoor HUB-BaKO in 2007 bekroond werd met het Gouden Ketje voor Onderwijs (VGC).

Studenten in het deeltijds modeltraject spreiden de eerste opleidingsfase over twee academiejaren (leren in diversiteit!). Dit traject biedt extra begeleiding en oefenkansen, aangepast aan de beginvaardigheden en specifieke noden van de betreffende studenten. Ook een geïndividualiseerd traject volgen aan de HUB-BaKO is mogelijk.

Het deeltijds traject inspireerde enkele vernieuwingen in het voltijdse, 'reguliere' traject:

- Een **oriënterend startassessment**⁶ wordt sinds 2007-2008 afgenomen van alle nieuwe studenten.
- Het **werkplekleren**, dat zijn oorsprong vond in het Deeltijds Traject, past volledig in onze ontwikkelingsgerichte aanpak. Van oktober tot januari observeren en participeren de studenten van opleidingsfase I tweewekelijks in een vaste kleuterklas. In leergroepen en contacturen wordt met de opgedane ervaring verder gewerkt. Werkplekleren wordt niet geëvalueerd: het biedt de student veilige wen- en oefenkansen.
- De persoonlijke begeleiding in het deeltijds traject inspireerde de opstart van **leergroepen** in opleidingsfases I en II. Zowel vakdocenten als pedagogen zijn leergroepbegeleiders en hebben samen de leergroepinhouden bepaald. Alle collega's worden immers als 'lerarenopleiders' beschouwd, eerder dan als louter 'vakdocenten'.
Door de leergroepen worden studenten nauwer opgevolgd, leren ze des te meer in diversiteit (kleine, heterogene groepen) en zijn alle docenten erg betrokken op de praktijkcomponent.

Zowel in het deeltijds als in het voltijds traject is leren in en voor diversiteit in het curriculum en onze begeleiding structureel ingebouwd. In wat volgt beschrijven we de **groeilijn** van de **verschillende aspecten** van 'met studenten leren in en voor diversiteit' in de opleiding, op een gelijkaardige manier als we het eerste deel van deze groeilijn aanpakten:

- Versterken van de meervoudige identiteitsontwikkeling
- Breed observeren
- Breed evalueren
- Leer- en leefomgeving verbreden
- Werkvormen die leren in en voor diversiteit ondersteunen
- Ontmoetende leerkrachtstijl vanuit een interculturele grondhouding
- Multiperspectiviteit
- Taaldiversiteit
- Grootstedelijke context als 'oefenschool/microklimaat'

⁶ Het startassessment test volgende vaardigheden: algemene, schriftelijke en mondelinge taalvaardigheid; zangtechnische vaardigheden en gehoorcapaciteiten; startcompetenties kleuteronderwijs via een praktijksimulatie (spelproef in kleuterklas), studievaardigheden.

2.2. VERSTERKEN VAN DE MEERVOUDIGE IDENTITEITSONTWIKKELING

TWEEDE OPLEIDINGSFASE

Vooraleer we de meervoudige identiteit bij kleuters analyseren in MMSI, kijken we eerst naar de meervoudige identiteitsontwikkeling van de studenten zelf. We gaan na tot welke referentiegroepen zij behoren. Door onze belangstelling en openheid voor hun eigen dynamische, meervoudige identiteit, worden ze hierin ook ge- en versterkt.

In MMSI werken we ook samen met de organisatie Café Coloré. De studenten gaan tijdens een sessie op de hogeschool in dialoog met anderstalige nieuwkomers. In de taallessen worden ze zich bewust van de verschillende registers en talen die ze zelf in verschillende situaties gebruiken. Zo worden ze zich bewust van de meervoudige (taal)identiteit van anderen en zichzelf.

In Agogische vaardigheden I en via de introductie van creatief denken (tweedaagse *Crea-DENKEN!*) worden studenten er zich van bewust hoe hun zelfbeeld grotendeels bepaald wordt door hun eigen (veranderende) wereldbeeld en door (het steeds evoluerende wereldbeeld van) significante anderen uit verschillende contexten.

DERDE OPLEIDINGSFASE

In Agogische vaardigheden II, tijdens intervisies en in *Het Toverbos* wordt deze bewustwording versterkt, verdiept en verinnerlijkt; door het waarnemen, aannemen en oefenen van verschillende rollen in de groep.

2.3. BREED OBSERVEREN

EERSTE OPLEIDINGSFASE

Om een goed zicht te hebben op competenties en mogelijkheden bij studenten starten we de opleiding met een **oriënterend startassessment**. Verschillende competenties (mondellinge en schriftelijke taalvaardigheid, stemgebruik, leer- en motivatiestrategieën, contactvaardigheden t.a.v. kleuters) worden geobserveerd vóór de eigenlijke aanvang van de eerste opleidingsfase, en studenten krijgen individuele feedback ter ondersteuning van het opstarten van hun leerproces.

ALLE OPLEIDINGSFASES

Het digitaal **portfolio** is een tool waarin studenten hun eigen leerproces beschrijven (van sterk docentgestuurd in de eerste opleidingsfasen naar sterk studentgestuurd in de derde opleidingsfase). Dit geeft docenten een zicht op wat studenten bezig houdt binnen bepaalde fasen van hun opleiding, zowel naar aanleiding van stage als naar aanleiding van andere opleidingsonderdelen. Studenten kunnen hier persoonlijke reflecties neerschrijven die ons als team een breed zicht geven op de brede persoon(lijkheidsvorming) van de student.

2.4. BREED EVALUEREN

VERSCHILLENDE EVALUATIEVORMEN

Als team vinden we het belangrijk om een **breed spectrum aan evaluatievormen** aan te bieden aan de studenten (zie ook toetsvisie, en evaluatievormen per opleidingsonderdeel). Zo proberen we tegemoet te komen aan de diverse leerstijlen van studenten. Bijkomend kunnen we op vraag van studenten een afwijking van de evaluatie toestaan.

In de eerste opleidingsfase worden vooral kennis, inzicht en vaardigheden geëvalueerd. Vanaf de tweede opleidingsfase focust de evaluatie zich op het kunnen toepassen van kennis op een geïntegreerde manier.

Een voorbeeld hiervan:

De studenten krijgen een activiteit aangereikt waarvoor ze een nuttig vervolgaanbod moeten zoeken; en vanuit de opgedane ervaring en theorie moeten ze hun keuze van aanbod kunnen verantwoorden. Ze mogen zelf bepalen vanuit welk ontwikkelingsdomein ze verder werken, maar ze moeten een verantwoorde keuze kunnen maken (integratie van verschillende ontwikkelingsdomeinen is ook mogelijk).

MEERDERE 'ASSESSOREN'

De (vak)docent is niet de enige die de student voor zijn vak evalueert. Hieronder twee voorbeelden, waaruit onmiddellijk ook zal blijken dat **feedback** een wezenlijk onderdeel van onze evaluatie is, om studenten steeds weer verder te brengen in hun leerproces.

Een voorbeeld uit een opleidingsonderdeel:

In de eerste opleidingsfase voor het opleidingsonderdeel Taalvaardigheid I: de studenten houden via het portfolio hun ontwikkeling als taalgebruiker en taalpedagoog bij. De opmerkingen die ze over hun taalvaardigheid krijgen, kunnen komen van andere vakdocenten, stagementoren, stagebeoordelaars, medestudenten, of (indirect meestal) kleuters. Op basis van die opmerkingen ondernemen de studenten acties om hun academische en professionele taalvaardigheid bij te schaven. De docent evalueert de ondernomen acties. De docent evalueert de studenten ook bv. als ze een gedicht voordragen, een verhaal voorlezen ... maar de studenten evalueren elkaar ook: in enkele voorbereidende oefeningen geven ze elkaar feedback op 'voordragen', uiteindelijk geven ze elkaar ook een punt dat meetelt in de evaluatie van dit opleidingsonderdeel.

Een voorbeeld uit de stage-evaluatie:

Vorbereiding (door leergroepbegeleider en vakdocenten) én reflectie (in het DPF en vakreflecties) worden ook mee in acht genomen, stage zelf (mentor en stagebeoordelaar) ...

2.5. LEER- EN LEEFOMGEVING VERBREDEDEN

CREA-DOEN, -DENKEN, -DURVEN

In de opleiding besteden we veel aandacht aan het verbreden van de leer- en leefomgeving van de studenten zelf. De meerdaagse vormingen *Crea-DOEN!* (1ste opleidingsfase), *Crea-DENKEN!* (2de opleidingsfase) en *Crea-DURVEN!* (3de opleidingsfase) zijn hier een goed voorbeeld van. In *Crea-DOEN!* staan creatief-technische vaardigheden centraal, in *Crea-DENKEN!* creatief-cognitieve vaardigheden en in *Crea-DURVEN!* ten slotte werken we aan sociale en emotionele creativiteit (verdere info staat beschreven in de respectievelijke studentenbundels). De tweedaagse van de 2de en 3de opleidingsfasen gaan samen in

Brussel door. Door Brussel-buiten-de-opleidingsmuren als werkvorm en werkgebied te gebruiken vergroten we de leefomgeving en multiperspectiviteit van de studenten.

BOEKENBENDE AAN HUIS – BIBLIOTHEEK VOLGEBOEKT!

In de tweede opleidingsfase gaan studenten voorlezen aan huis (project *Boekenbende aan Huis – Bibliotheek volgeboekt!*). Dit is voor de meeste studenten een (positief) kantelmoment in hun perceptie van Brusselse kleuters en hun gezinnen. Studenten maken kennis met leren in (meertalige) diversiteit met kleuters, met externen en met de ouders van de kleuters. De reflectie op de voorleesmomenten verdiept de ervaring. De aanvankelijke angst voor het onbekende slaat bij veel studenten om in een positieve houding ten aanzien van meertaligheid en diversiteit. *Bibliotheek Volgeboekt!* sluit aan bij *Boekenbende aan Huis*: studenten bundelen hun creatief-technische vaardigheden en creatief-cognitieve vaardigheden in een afsluitend muzisch toonmoment voor kleuters. Hierbij ervaren ze ook het belang van sociale en emotionele creativiteit: ze moeten immers in samenwerking elkaars sterktes benutten en communiceren met externen.

MUZISCHE GRENZEN OVERSCHRIJDEN

Het muzische domein wordt door de studenten ook steeds verder verkend. In de tweede opleidingsfase breiden studenten hun muzische vaardigheden op eigen niveau uit, in de derde opleidingsfase wordt de eigen muzische bagage in de brede betekenis van het woord uitgebreid: studenten maken kennis met niet voor de hand liggende cultuuractiviteiten (moderne dans, musea, opera, klassiek symfonisch orkest ...) om hun leef- en leerwereld te verbreden.

EN VERDER...

Binnen de stagemogelijkheden bieden we naast reguliere kleuterklassen de mogelijkheid om in een alternatieve stage andere spectra binnen het brede werkveld te verkennen. We bieden ook projecten aan als *Tutors na de bel*, *Het Toverbos* ...

2.6. WERKVORMEN DIE LEREN IN EN VOOR DIVERSITEIT BEVORDEREN

In de verschillende opleidingsonderdelen proberen we zo veel mogelijk werkvormen te gebruiken die leren in en voor diversiteit bevorderen. Hieronder volgt geen exhaustieve opsomming, aangezien een team ook constant in beweging is en levenslang leren ook voor docenten geldt. ‘Teach as you preach’ vinden we in dit kader een belangrijk adagium.

- **Samenwerkend leren**

Naast samenwerkend leren via opdrachten tijdens de contacturen van zowat elk opleidingsonderdeel, komt het samenwerkend leren ook erg expliciet aan bod binnen de leergroepen (1ste en 2de opleidingsfase), waar studenten ervaringen binnenbrengen en hun competenties als kleuteronderwijzer(es) verder verbreden.

Binnen Maatschappelijke, culturele en levensbeschouwelijke thema’s, binnen Onderwijsbeleid (beiden 2de opleidingsfase) en binnen Muzische vorming (3de opleidingsfase) is het samenwerkend leren ook onderdeel van de evaluatie.

Ook het project *Tutors na de bel* is gericht op samenwerkend leren. Studenten bereiden in duo’s de activiteiten voor, geven de activiteiten samen, en er wordt nadien in groep gereflecteerd.

- **Differentiëren**

Studenten moeten zich een aantal eindcompetenties eigen maken om het diploma van kleuteronderwijzer(es) te behalen. Wat inhouden en leerdoelen betreft, kunnen we dus weinig differentiëren. De weg naar de leerdoelen kan wel verschillend zijn voor verschillende studenten. Het deeltijds traject bijvoorbeeld is een modeltraject waarbij studenten de eerste opleidingsfase in twee delen kunnen opnemen, en dus de eerste twee jaren van hun opleiding een deeltijds programma volgen. Binnen dit programma wordt er in taalbegeleiding, studie- en studentenbegeleiding en coaching voorzien.

Taalbegeleiding wordt ook aangeboden aan de andere studenten. Studenten kunnen hiaten in hun taalvaardigheid op deze manier bijspijkeren.

Daarnaast biedt de opleiding ook een monitoraat Muzische vaardigheden aan.

Ook het project *Tutors na de bel* biedt voor studenten een vorm van differentiatie.

- **Peer-teaching**

In het project *Tutors na de bel* brengen studenten uit de opleiding leraar secundair onderwijs een input rond kunsteducatie om de activiteiten van onze studenten te verdiepen.

Tijdens de oefenfase van *Het Toverbos* (3de opleidingsfase) gaan de studenten in duo's aan de slag. De studenten filmen en observeren elkaar en fungeren als elkaars kritische vriend. Via de feedback van de medestudenten krijgen de studenten meer inzicht in het eigen handelen. Het leren met en van elkaar stimuleert het leer- en reflectieproces aanzienlijk.

In het derde jaar van de opleiding werken studenten aan een probleemtaak i.v.m. de leesmethodes die in het eerste leerjaar aan bod komen. Hiervoor worden de groepen door de lector samengesteld op basis van studentgegevens zoals zelfsturing, creativiteit en vaardigheden, inzichtelijke verwerking van de informatie en presentatietechnieken. Studenten bewaken hun vooropgestelde doelen en zijn hierin elkaars tutor.

- **Heterogene groepen**

Klasgroepen en leergroepen zijn op zich heterogene groepen. Zij vormen de twee belangrijkste groepen waarbinnen studenten leren. Docenten proberen echter ook binnen die reeds heterogene klasgroepen heterogene groepsvorming bij deelopdrachten uit.

Binnen het project *Tutors na de bel* wordt gewerkt met groepen uit de drie opleidingen van het studiegebied Onderwijs. Studenten zien zo elkaars sterktes en gebruiken elkaars competenties om de eigen competenties te versterken.

Ongeveer zes keer per jaar worden (sinds kort) ontmoetingsnamiddagen georganiseerd voor de hele opleiding. Studenten bereiden dit voor in groep, deze groepen zijn samengesteld vanuit talenten van de studenten.

2.7. ONTMOETENDE DOCENTSTIJL VANUIT EEN INTERCULTURELE GRONDHOUDING

Als team vinden we het belangrijk om de ontmoetende leerkrachtstijl aan te wenden en voor te leven (model-leren). We willen toegankelijk zijn voor studenten en een openheid creëren voor verschillende visies en overtuigingen (zie bv. visie rond levensbeschouwelijke diversiteit). Het opleidingsonderdeel Godsdienst wordt aan alle studenten aangeboden. In de stages wordt gezocht naar zinvolle invullingen van de opdrachten vanuit godsdienst, met respect voor de eigen godsdienst van de andersgelovigen.

Ook bij interviews, stagegesprekken en beoordelingsgesprekken vertrekken we vanuit een houding van echtheid en onbevooroordeeldheid.

2.8. MULTIPERSPECTIVITEIT

Multiperspectiviteit komt aan bod in de leerlijn Religie, zingeving en levensbeschouwing (1ste opleidingsfase) – Maatschappelijke, culturele en levensbeschouwelijke thema's (2de opleidingsfase) – Beroepssocialisatie (3de opleidingsfase). Binnen deze leerlijn wordt gewerkt aan de leraar als cultuurparticipant, en komen verschillende perspectieven van studenten en docenten aan bod. Inhouden worden vanuit verschillende invalshoeken bekeken. Gelijkenissen en verschillen komen zo aan de oppervlakte en geven de kans om hier als (jong)volwassene mee te leren omgaan en de eigen visie te versterken en/of bij te stellen, zonder zich hierbij negatief uit te laten over andere meningen.

[Eén van de basisvaardigheden bij creatief denken is: denken in alternatieven. Deze basisvaardigheid, aangeleerd binnen de tweedaagse Crea-DENKEN! in de tweede opleidingsfase, draagt bij tot het in vraag stellen van het eigen perspectief en het zich openstellen voor andere perspectieven.](#)

Ook binnen reflectie- (1ste en 2de opleidingsfase) en intervisiemomenten (3de opleidingsfase) wordt sterk de nadruk gelegd op multiperspectiviteit. Aan de hand van verschillende reflectietechnieken (o.a. de 6 denkende hoeden van De Bono) worden ervaringen van studenten en casussen vanuit verschillende invalshoeken bekeken.

2.9. TAALDIVERSITEIT

Als team staan we positief t.o.v. de thuistalen en de (eventuele) meertaligheid van studenten, weliswaar met de bedenking dat studenten in staat moeten zijn om het algemeen Nederlands te gebruiken in de kleuterklaspraktijk.

2.10. GROOTSTEDELIJKE CONTEXT ALS 'OEFENSCHOOL/MICROKLIMAAT'

Vanaf de tweede opleidingsfase worden studenten verplicht om stage te doen in de Brusselse context. In de derde opleidingsfase lopen studenten opnieuw stage in de Brusselse scholen vanuit een andere invalshoek.

Daarnaast zijn er meerdere projecten in de grootstad, hierboven al vermeld, rond het leren in en voor diversiteit.

INVULLING DIDACTISCHE STAGE II VANUIT DE GROOTSTEDELIJKE CONTEXT

- Stage MMS I
 - 1 week in een Brusselse school
 - 2de of 3de kleuterklas
 - Accent op leren in en voor diversiteit met kleuters
 - BC: Dit ben ik in Brussel – keuze uit verhalen
 - Ondersteund door OPO De kleuter in een multiculturele, meertalige en grootstedelijke context I
- Stage oudste kleuter
 - 2 weken in dezelfde Brusselse school klas
 - 2de of 3de kleuterklas
 - Leren in en voor diversiteit wordt ingebed in elk BC
 - Tussen 2 stageperiodes worden opgedane interculturele competenties verdiept

- Leergroepen MMS I
 - De diversiteit binnen de eigen familie
 - De aandacht voor diversiteit in de klas (beginsituatie)
 - Familiemuur bij de jongere kleuters
 - en hoe hiermee aan de slag
 - De aanpassing van de diversiteit in de klas vanuit stage
 - Familiemuur bij de oudste kleuters

INVULLING DIDACTISCHE STAGE III VANUIT DE GROOTSTEDELIJKE CONTEXT

- Stage peuters in een Brusselse onthaalklas
 - 2 weken in een Brusselse school
 - Instapklas
 - Leren in en voor diversiteit wordt verdiept vanuit het werken met instappers
 - Communicatie met (anderstalige) ouders
 - Ondersteund door OPO Peuters in een Brusselse onthaalklas
 - Teamteaching met kinderverzorgster

- Stage MMS II
 - 1,5 weken in een Brusselse school
 - Samenwerking met VBB-OCB en/of Brusseler
 - Meeloopstage GOK-leerkracht, SES-leerkracht, leerbegeleider ...
 - Accent op zorgbeleid en diversiteit
 - Samenwerken in team
 - Samenwerken met externen
 - Ondersteund door OPO De kleuter in een multiculturele, meertalige en grootstedelijke context II
 - Teamteaching met zorgondersteuner/GOK- of SES-leerkracht